

Asianajajan näkökulma: missä määrin ja millä tavoin suomalainen akateeminen oikeustutkimus palvelee oikeudellista elämää?

Kuten kunnon juristin kuuluu, aloitan minäkin kirjoitukseni viittauksella lakipykälään. Nimittäin aihepiirin kannalta keskeiseen yliopistolakiin (558/2009), jonka 2 §:n mukaan yliopistojen tehtävänä on edistää vapaata tutkimusta sekä tieteellistä ja taiteellista sivistystä. Saman pykälän mukaan yliopistojen tulee toimia vuorovaikutuksessa muun yhteiskunnan kanssa ja edistää tutkimustulosten yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Asianajajana tulkitseen tätä pykälää yliopistoille laissa asetettuna yhteiskunnallisena palvelutehtävänä, joka merkitsee muun ohella tutkimustiedon tuottamista myös asianajajakunnan tarpeisiin. Tarkemmin kysymys on akateemisen tutkimusmateriaalin tuottamisesta sellaisia tilanteita varten, joissa asianajaja pyrkii toteuttamaan hänelle laissa uskottuja tehtäviä ja pyrkii tässä tehtävässään uskottavasti tulkitsemaan lakia päämiehelleen edullisella tavalla. Näin menetellessään asianajajakunta on osaltaan turvaamassa oikeusvaltioperiaatetta ja oikeudenmukaisuutta yhteiskunnassa.

Asianajajan tärkein tehtävä on siis ajaa päämiehensä etua. Asianajajan tapaohjeen mukaan asianajaja on velvollinen lakia ja hyvää asianajajatapaa noudattaen parhaan kykynsä mukaan valvomaan asiakkaansa etua ja oikeutta. Tapaohjeen tarkoittama asianajajan ”paras kyky” merkitsee nähdäkseni ilman muuta sitoutumista tieteellisesti tuotettuun tutkimustietoon ja sen tuntemiseen.

Päämiehen edun tavoittelussa kriittisiksi komponenteiksi muodostuvat usein, asianajajan oman ammattitaidon lisäksi, jutun hoitamiseen käytettävissä oleva aika ja usein vielä merkittävämmiin tietty taloudelliset reunaehdot.

Näissä päämiehen edun turvaamisen leikkauspisteissä (ammattitaito, aika ja raha) ilmenevät usein myös akateemisen tutkimustiedon tarve ja merkitys asianajotyölle kaikkein selvimmin. Asianajaja käyttää tutkimustietoa tukemaan käytännön asianajotyössä esitettäviä argumentteja nopeuttaakseen argumenttien rakentamista – koska kaikkea tulkintamateriaalia ei tarvitse selvittää alusta saakka eikä tämä tietysti olisi mahdollistakaan – ja mahdollistaakseen päämiehelle kustannustehokkaan ja samalla oikeudellisesti kestävä juttu hoitamisen. Kaikki tämä on osa päämiehen oikeusturvaa.

* *Henna Pajulammi*, OTT, VT, asianajaja. Kirjoitus perustuu Suomalaisen Tiedeakatemian oikeustieteen ryhmän tilaisuudessa Oikeustieteen kansallisuus ja kansainvälisyys 24.11.2023 pidettyyn puheenvuoroon.

Tutkimustiedon merkitys kirkastuu erityisesti kiperien juttujen yhteydessä, joissa lain tulkintatilanne on epäselvä, ainutlaatuinen tai monimutkainen. Tiedon tarve korostuu siten erityisesti laajoissa ja vaativissa toimeksiannoissa. Liikejuridiikan alalla, jota itse edustan, asianajotyössä hyödynnetään suomalaista oikeustieteellistä tutkimusta päivittäin. Oikeuskäytännön ohella saatavilla olevan kotimaisen tutkimustiedon ajantasaisuus ja laatu ovat aivan kriittisen tärkeitä asioita käytännön asianajotyössä, jossa haetaan jatkuvasti tulkintasisältöjä kirjoitetulle laille. Yksittäisen tutkijan kirjoitukset saattavatkin muodostua korkeaksi auktoriteetiksi oikeuslähteiden joukossa, mikä tarkoittaa akateemisen sektorin merkittävää valta-aspektia oikeudellisissa käytännöissä.

Konkreettisesti tutkimustieto palvelee usein jo heti toimeksiannon alkumetreiltä saakka, kun ryhdytään selvittämään jutun oikeudellisesti relevantteja kysymyksiä. Voidaan tarvita tulkinta-apua heti jo siihen, onko jokin tietty tapahtumainkulku oikeudellisesti merkityksellinen jutun kannalta tai kun juttua rakennetaan ja koetetaan perustella vastapuolen rakentamia oikeudellisia argumentteja vastaan. Usein asetelma on sellainen, jossa asianajaja pyrkii lopulta vakuuttamaan tuomioistuimen oman kantansa paremmuudesta ja esittää kantansa tueksi oikeustieteellistä tutkimusta esimerkiksi artikkelin tai kirjasitaatin muodossa.

Oikeustutkimusta tehdään Suomessa eri metodien sateenvarjojen alla. Asianajotyön kannalta merkittävää – ja uskaltanen sanoa merkittävintä – on erityisesti kotimainen lainopillinen tutkimus. Syy lainopillisen tutkimuksen keskeiseen merkitykseen on ilmeinen. Käytännönläheiset oikeudelliset ongelmat ratkeavat selvimminkin käytännönläheisen tutkimuksen turvin. Laajassa mielessä lainoppi eli oikeusnormien tulkinta ja systematisointi tuottaa asianajotyöhön sellaista lisäarvoa, jota ei voi eikä saa jättää asianajakunnan oman aikaresurssin tai harastuneisuuden varaan.

Aina eivät tietysti lainopillisen tutkimuksen tulokset riitä käytännön työelämässäkään. Joudutaan kriittisen oikeuspositivismin termein turvautumaan pintatasoa syvemmälle oikeuskulttuuriin ja oikeuden syvärakenteisiin. Joudutaan esimerkiksi pohtimaan jonkin oikeudenalan yleisiä oppeja ja periaateristiriitoja tai rakentamaan argumentaatiota aukkotilanteessa, jossa laki tai oikeuskäytäntö ei lausu tilanteesta mitään. Tämä vie asianajotyön perinteistä lainoppia kauemmas, jolloin asianajajan tietynlainen akateemiseen tutkimukseen nojautuva sivistyneisyys punnitaan. Voidaan esimerkiksi sanoa, että on mahdotonta tai jopa vaarallista toimia oikeudenkäyntiasiamiehenä, jollei tunne oikeuslähteitä ja oikeuslähteitä. Tämä sisältää muutakin kuin pintatason työkaluja.

Tutkimuksen laatu, siis esimerkiksi uskottavuus, selkeys ja perusteellisuus, ratkaisee myös tutkimustulosten käyttökelpoisuutta käytännön työssä. Jos tutkimustekstin lukija, esimerkiksi nyt asianajaja, joutuu kovasti ponnistelemaan, että mitä tutkija mahtaa tarkoittaa ”diskurssianalyttisella vivahteella” tai ”transnationaalisella frekvenssillä”, voi tutkimuksen hyöty käytännön elämälle jäädä

vähäiseksi. Nähdäkseni tutkimusta kirjoittaessa tulisikin pitää mielessä Aarnion ohje kohdeyleisöstä (auditoriosta) eli siitä, kenelle tutkimusta kirjoitetaan. Mikäli tutkimus on tarkoitettu käytännön työelämän tarpeisiin eikä esimerkiksi akateemiselle yleisölle, tulisi sen näkyä tietyntä myötäkarvaisuutena lukijan todellisuuteen nähden. Mikäli esimerkiksi tavan asianajaja pystyy marraskuussa rantäsateessa kylmenneen kahvin äärellä, ilman akateemista jatkotutkintoa ja sivistysanakirjaa, ymmärtämään tutkimuksen tarkoituksen ja johtopäätöksen, ollaan jo melko pitkällä. Mikäli edellä mainitut kriteerit eivät täyty, voi tutkimus sinänsä olla sivistävä ja kiinnostava, mutta se ei ehkä niinkään palvele käytännön työelämää.

Uskon, että moni asianajaja toivoisi, että oikeustutkimus tarjoaisi käyttöön Hannu Tolosen tarkoittaman oikeuden kaleidoskoopin. Kun asianajaja ryhtyy tutkimaan akateemisen lähdeaineiston sisältöä jonkin tietyn jutun näkökulmasta, on ideaalitalanne sellainen, jossa useat eri tutkijat ovat kirjoittaneet ehkä hieman eri vivahtein tai hieman eri näkökulmasta jostakin tietyistä aiheista. Tällöin asianajajan on mahdollista vertailla aihepiiriin eri tulkintavaihtoehtoja ja tunnustella akateemista ”diskurssia” hoidettavana olevaan juttuun nähden.

Anekdoottina tähän: Erään kansainvälisen välimiesmenettelyn kirjallisessa vaiheessa rakensimme syvälle käyvää kirjelmää, jonka substanssi koski suomalaista sopimusoikeutta ja välimiesmenettelyn prosessisääntöjä. Lähes jokaisessa (siis useassa kymmenessä) alaviitteessä oli maininta: ”See, Mika Hemmo”. Lontoolaiset kollegamme tiedustelivat meiltä kirjelmän luettuaan varovaisen englantilaiseen tapaan: ”So, who is this Mr. Hemmo?” Olimme tietysti onnekaassa asemassa siksi, että meillä oli tätä laadukasta oikeuskirjallisuutta ja tutkimustietoa, johon viitata argumentaatiomme tueksi. Kuitenkin tietynlainen Tolosen esiin nostama oikeuden kaleidoskooppi jää puuttumaan, jollei tietyistä aihepiiristä voida viitata kuin yhteen tai kahteen tutkijaan.

Asianajajan näkökulma oikeustieteelliseen tutkimukseen saattaa edustaa tietynlaista konservatismia. Monimetodinen, rajat ylittävä tutkimus sekä *de lege ferenda* -tutkimus palvelevat eri kontekstissa ja ehkä lainoppiin nähden pidemmällä tarkastelujänteellä kotimaista oikeudellista elämää, myös asianajolaitosta. Asianajajan konservatiivinen suhtautuminen ei siis tarkoita sellaista absolutismia, jossa tietty metodologinen pluralismi hylättäisiin liian korkealentoisena tai konkreettiseen elämään liittymättömänä. Väyliä teorian ja konkretian välillä on kuitenkin ylläpidettävä, jotta oikeudellisen tutkimuksen yhteiskunnallinen palvelutehtävä voi käytännön työelämässä toteutua.

Asianajajakunnassa on myös pantu merkille ehkä osin yliopiston rahoitusmalleihin liittyvä kehityssuunta, jossa kansainvälinen tutkimusote nousee kotimaisen tutkimuksen rinnalle ja ohi. Tämä kehitys on nähdäkseni näkynyt myös jopa tiedekuntien perinteisten oppiaineiden oppitulojen lakkauttamisena ja kotimaiseen ”perinteiseen lainoppiin” nojautuvan akateemisen tutkimuksen tietynlaisena epämuodikkautena. Uskoisin, että aika moni asianajajakunnasta

toivoo kuitenkin perinteisiä oppiaineita vaalittavan ja lainopillista tutkimusta harjoitettavan. Pysymistä perusasioiden äärellä.

Kun yliopistot ja tiedekunnat tähtäävät huippututkimukseen, on kehityskulku ilman muuta kansainvälisten, rajat ylittävien tutkimusten suunnassa. Samaa kunnianhimon tasoa tulisi nähdäkseni tavoitella myös oikeustieteellisessä opetuksessa. Huippuopetus edellyttää kuitenkin, ainakin asianajajan näkökulmasta, pysymistä sinnikkäästi tiettyjen perusasioiden äärellä. Näin on siksi, että uuden asianajajasukupolven ammattiin kasvaminen ei tällöin jäisi liiaksi työssäoppimisen varaan vaan vankka käytännönläheinen kivijalka rakentuisi jo opiskeluaikana. Ja tästä näkökulmasta kotimaisen oikeustutkimuksen soisi pitävän kiinni omista juuristaan ja lähteistään.

Vastauksena puheenvuoron pääaiheeseen. Suomalainen akateeminen oikeustutkimus palvelee asianajotoimintaa merkittävällä tavalla. Oikeudenhoidon kannalta on aivan keskeistä, että kotimaiset yliopistot tuottavat laadukasta akateemista tutkimusta (ja opetusta) käytännön työelämän tarpeisiin. Koska tuomitsemistoiminnan tulee perustua lakiin, on oltava olemassa luotettavaa ja laadukasta tutkimustietoa, jonka perusteella lakia voidaan käytännön työelämän tilanteissa tulkita. Tulkintatilanteiden keskiössä muodostuvat edellytykset oikeudellisten riitojen sopimiselle, voittamiselle tai häviämislle. Tulkintavälineistöä on oltava riittävästi, jotta se mahdollistaa laadukkaasti asianajotehtävän hoitamisen molemmiin puoliin ja jotta kotimainen lainkäyttö voi olla oikeudenmukaista, perusteluiltaan läpinäkyvää ja hyväksyttävää. Oikeusvaltio turvataan osaltaan sillä, että oikeustutkimus ja asianajajakunta käyvät vuoropuhelua tämän ajan tiedontarpeesta. Tutkimuksen ja käytännön työelämän integraatio on tässä aivan keskeistä.